

период. Не исключено также гнездование могильника в других, прежде всего восточных районах области.

На основании вышеизложенного можно заключить, что могильник и раньше гнездился на территории области, оставаясь долгие годы вне поля зрения орнитологов. Еще более примечателен тот факт, что столь крупный и редкий хищник сохранился в регионе, подвергнувшись за последнее столетие колоссальному антропогенному и техногенному прессу, который не выдержали другие орлы, в частности степной орел (*Aquila rapax* (Temm.)).

Что касается большого подорлика, то его гнездование в области остается под большим вопросом в связи с теми же проблемами определения, которые существовали долгие годы вплоть до конца XX в. Реальные факты, подтверждающие его гнездование в Днепропетровской обл., отсутствуют.

Литература

- Булахов В. Л., Губкин А. А., Мясоедова О. М., Тарасенко С. Н., Щербакова С. Н. Редкие и исчезающие позвоночные животные Приднепровья. — Днепропетровск: Изд-во Днепропетр. ун-та, 1983. — 88 с.
- Вальх Б. С. Материалы по орнитологии Екатеринославской губернии. Наблюдения 1892–1897 гг. // Тр. об-ва испытателей природы при Харьков. ун-те. — 1900. — С. 1–90.
- Вальх Б. С. Материалы по орнитологии Екатеринославской губернии. Перечень птиц, найденных в губернии с 1892 по 1910 гг. // Орнитолог. вестник. — 1911. — № 3–4. — С. 242–271.
- Ветров В. В. Новые данные о редких хищных птицах Самарского леса Днепропетровской области // 3 конф. по хищным птицам Восточной Европы и Северной Азии: Материалы конф., 4.1. — Ставрополь. 1998. — С. 22–23.
- Зубаровский В. М. Хижи птахи. — К.: Наук. думка, 1977. — 332 с. (Фауна України. Птахи; Т. 5. Вип. 2).
- Колесников А. Д. Хищные птицы и совы лесов юго-востока Украины // Орнитология. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. — Вып. 14. — С. 77–82.
- Степанян Л. С. Конспект орнитологической фауны СССР. — М.: Наука, 1990. — С. 97–98.

ЕТИКО-ПРИРОДНИЧІ АСПЕКТИ КОНФЛІКТУ АМАТОРСЬКОГО ГОЛУБІВНИЦТВА І ОХОРОНИ ХИЖИХ ПТАХІВ

Г. В. Фесенко

Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, м. Київ, Україна

Використовуючи природні ресурси для своїх потреб, людина дуже часто опиняється перед дилемою — враховувати чи не враховувати і потреби того довкілля, яке власне забезпечує їй існування на усе вищих щаблях цивілізаційного розвитку. Але що є цивілізованістю в загальному русі технічного прогресу, який проявляється, зокрема, у відстоюванні тих чи інших споживчих інтересів? У гонитві за так званими благами цивілізації саме інтереси людини як користувача виставляються на перший план, а хто на противагу стане поборником інтересів кожної складової часточки природи?

У зіткненні інтересів доволі войовничо налаштованих любителів розведення свійських голубів і прибічників збереження хижих птахів також формуються виразні риси світобачення, яке може або дійсно стати стабільно цивілізованим, або хитнутися у бік варварського вибору в дилемі «відібрати у природи побільше чи підтримати її багатство». У цьому протиборстві навряд чи можна, належачи до загону захисників дикої природи, огульно відкидати усе, що стосується голубівництва.

Традиційно утримання голубів вважається галуззю птахівництва. Втім, не зважаючи на те, що існує напрямок розведення м'ясних порід голубів, внесок голубівництва в загальному об'ємі птахівничої м'ясної продукції мізерний, і його можна розглядати як екзотичну галузь. Деяко ширші обсяги мав донедавна такий напрямок голубівництва, як спортивно-поштовий, проте і він зараз стоїть не на найпершому місці в розведенні голубів. Значна кількість порід, які раніше належали до спортивно-поштових, тепер втратили своє первинне призначення, їх розводять вже як декоративних (Патока, 1991). Найчільніше місце у різних теперішніх виставках голубів

займають породи спортивно-гінного та декоративного напрямків через їхню екстер'єрну видовищність — розмаїття забарвлення, форму окремих частин і загальних обрисів тіла і оперення.

У роботі голубівників над породами виявляється творчість селекціонера, який розкриває глибинний потенціал генетичної інформації, закладений у прабатьківській формі усіх порід домашніх голубів — у голубі сизому (*Columba livia* Gm.). Докладаючи зусиль, голубівник-селекціонер домагається потрібного йому результату у створенні нових форм порідних голубів, отримує емоційно значущий позитивний імпульс, бо займається творчістю. Причому селекціонуванням тією чи іншою мірою займається більша частина голубівників, тому зайняття розведенням голубів є однозначно соціально позитивною справою.

Втім, реалізуючи свою потребу у творчості, кожен голубівник мав би усвідомлювати, що він займається тим, що в особистісному плані можна розглядати тільки як захоплення, а не діяльність для забезпечення своїх суто утилітарних життєвих потреб, саме захоплення, що не може обумовлюватись строго раціональними чи меркантильними міркуваннями. Ступаючи на стежку втілення своєї творчої уяви, варто розуміти, що, крім внутрішнього інтелектуального потенціалу, досягнення мети, як правило, потребуватиме матеріальних і фінансових витрат, причому часто ці витрати незворотні, як і ймовірність втрати досягнутого. Захоплення у чистому вигляді передбачає, що людина не може вимагати компенсації за сили, час і матеріали чи кошти, затрачені на творчу діяльність. Так, стаючи автомобілістами, аматори знають, що з автомобілем пов'язані значні витрати, існує можливість аварій і реальність багатогодинних пробок у мегаполісах, що вигоди користування автомобілем порівняно незначні, але вони йдуть на усе це, бо володіння автомобілем захоплює їх. Грошові цільові компенсації вони можуть отримати хіба що у вигляді страхових виплат після аварій, але ж до того вони самі сплачують страхові внески.

Тому з великим подивом сприймаєш інформацію про те, що Федерація любителів спортивно-гінних голубів України звернулася у профільні міністерства з вимогою у законодавчому порядку встановити норми відшкодування за відлов хижими птахами голубів або дозволити знищувати їх в місцевостях біля голубівників (Кошелев,

Николенко, Горшков, у цьому збірнику). Власне кажучи, федерація вимагає відновити практику нищення хижих птахів, яка існувала на території нашої країни до кінця 1960-х рр. і завдала непоправної шкоди їхнім популяціям.

Кардинального перетворення зазнають біотопи існування пернатих хижаків, через що різко знижується їхня чисельність; збільшується кількість випадків загибелі від отруєння, викликаного застосуванням агрохімічних засобів, та загибелі на автостадах. На тлі дії цих майже невідворотних техногенних чинників, яку потрібно регламентувати з природоохоронних позицій, голубівники вимагають ще й цільового знищення хижих птахів заради власної розваги. За своєю соціальною вагою голубівництво у теперішньому вигляді є ні чим іншим як розвагою, неруйнівною для становлення особистості, позитивною і творчою, але однак розвагою. І на догоду своїй розвазі голубівник, який створює живе, справді погодиться знищити інше живе, яке він не створював? Цивілізованості в такому способі вирішення конфлікту між інтересами голубівників і охорони хижих птахів, відверто кажучи, нема. Невже людина тільки й може, що діяти провокативно: знаючи, що хижі птахи звертають увагу в першу чергу на потенційну здобич з вадами у поведінці, голубівник селекціонує голубів саме з відхиленнями у польоті, сам провокує таким чином пернатих хижаків на напад, а потім звинувачує їх у надмірному хижацтві. Чи може бути провокація етичною? Приємно бути жертвою провокації? Чесну відповідь можна почути від того, хто сам був подібним чином спровокований.

Якщо ж любительське захоплення вирощуванням голубів у когось перетворюється у дохідну справу, то така діяльність підпадає під норми регулювання підприємництва і має бути під належним контролем з боку органів влади, а за нелегалізовані постійні оборудки повинні накладатись покарання. Чи не бажання полегшити отримання зиску від голуборозведення криється у згаданих пропозиціях, висунутих Федерацією любителів спортивно-гінних голубів України?

За статистикою (Кошелев, Николенко, Горшков, у цьому збірнику), половину втрат серед порідних голубів викликають хвороби і лише третину — соколоподібні птахи, з яких на яструба великого (*Accipiter gentilis* (L.)) припадає до 95 % випадків відлову голубів.

Звертає на себе увагу і те, що, за даними цих авторів, зростання рівня загибелі порідних голубів по Україні припадає на початок 1990-х рр., коли чисельність хижих птахів майже усіх видів була вкрай низькою, більшість з них опинились у Червоній книзі України і завдавати помітної шкоди голубам не могли.

При ознайомленні з першоджерелами про вітчизняне голубівництво (Патока, 1991) впадає в очі, що наймасовішого розвитку захоплення порідними голубами набуло на півдні і сході нашої країни, це зрозуміло з порівняння кількості порід, виведених у різних регіонах — у східних і південних областях створено найбільшу їх кількість. Прикметно, що у степових районах півдня і сходу у роки після Другої світової війни широко застосовували такий полезахисний засіб, як висаджування вітростримуючих лісосмуг, що власне зумовило часткове заліснення раніше зовсім безлісних територій. З досягненням деревостанами цих лісосмуг 40–60-річного віку і пов'язують просування на південь на гніздування яструба великого (Редінов, Петрович, Олійник, у цьому збірнику). У наш час є багато свідчень (О. М. Архипов, В. А. Костюшин, С. В. Хоменко, усні повід.) того, що відбувається процес, зворотний до висаджування лісосмуг: значні відрізки цих смуг випаляють або вирубують вщент по усьому півдню країни. Як це вплине на поширення яструба великого, сказати складно. Проте хижацтво пернатих найбільше проявляється у зимовий період, і для запобігання йому голубівники вже виробили низку ефективних прийомів (Патока, 1991; Кошелев, Ніколенко, Горшков, у цьому збірнику).

Позиція дослідників хижих птахів, які закономірно повинні бути і їхніми захисниками, не може виражатись у пасивному спогляданні проблеми. Створення Українського центру досліджень хижих птахів повинно сприяти вирішенню багатьох питань з охорони як самих птахів, так і середовища їхнього перебування. Пропагування збереження усього, що забезпечує хижим птахам сприятливі умови, повинно стати одним з головних напрямків у діяльності центру. І найголовнішим підходом у цьому може бути наполеглива пропаганда позитивного сприйняття пернатих хижаків з якнайширшим діалогом з опонуючими сторонами — господарниками, аматорами голубівництва і соколярства.

Певний досвід формування гарного враження про хижих птахів уже є в сучасних умовах. В Українському товаристві охорони птахів за нашої участі було створено два кольорові плакати «Легкокрилі володарі ночі», який присвячений совам України, та «Господарі високої блакиті», де представлені орли та інші найбільші пернаті хижаки. Доводилося бути свідком, з яким задоволенням отримували ці плакати мало обізнані в орнітології люди. Згадане товариство за ці плакати брало оплату, хоча як організація, що існує на спонсорські кошти і є за статутом неприбутковою, та й заради формування доброго сприйняття птахів, не мало би цього робити.

Наведений приклад створення плакатів — лише зразок того, що можна зробити для закладання у свідомість людей доброзичливого, дружнього ставлення до хижих птахів. Ілюстративно-методичний матеріал може бути найрізноманітнішим — плакати, буклети, брошури, CD-диски тощо. До того ж у них пернатих хижаків варто позиціонувати не лише самих по собі і пояснювати необхідність їхньої охорони. Цілком ймовірно створити такі посібники, де б поєднувалось бачення тих таки голубівників і дослідників хижих птахів, але, безперечно, з гуманістичних позицій. І в жодному разі ілюстративні матеріали не повинні поширюватись через продаж. Для їх створення потрібно залучати кошти без відшкодування. Такого роду демонстраційні засоби залюбки прийняли би у будь-якому навчальному закладі, урядовій установі, приватній організації. Їх спрямованість на молодь має бути першочерговою, бо саме у дитячі та юнацькі роки світосприйняття найбільше налаштоване на допитливість і всотування нової інформації. Тому треба всіляко сприяти, щоб інформація про хижих птахів мала позитивний емоційний заряд.

Такий підхід у збереженні живого є, врешті, традиційним, але культивувати його треба неперервно і наполегливо, тільки тоді можна домогтися, щоб рецидиви споживацького ставлення до доквілля, в тому числі до хижих птахів, не турбували уяву будь-кого.

Література

- Кошелев А. И., Николенко А. Н., Горшков А. А. Хищные птицы, породистые голубы и голубеводы в Украине: конфликт обостряется // У цьому збірнику. — С. 193–198.
 Патока П. И. Если вы любите голубей: Справ. — Киев : Урожай, 1991. — 200 с.
 Редінов К. О., Петрович З. О., Олійник Д. С. Яструб великий (*Accipiter gentilis* (L.)) у Миколаївській області // У цьому збірнику. — С. 326–337.